

МІЦНІСТЬ БІСТАЛЕВИХ СТЕРЖНІВ ПРИ ЗГИНІ З ПОЗДОВЖНЬОЮ СИЛОЮ З ВРАХУВАННЯМ ДЕФОРМОВАНОЇ СХЕМИ В ОБЛАСТІ ОБМЕЖЕНИХ ПЛАСТИЧНИХ ДЕФОРМАЦІЙ.

В.С.ШЕБАНІН, І.І.ХИЛЬКО

Розрахунок міцності по деформаційному критерію в виді обмеження інтенсивності пластичних деформацій у випадку стиску (розтягу) з поперечним згином приводить до необхідності врахування впливу прогину на величину ексцентриситету поздовжнього зусилля, яке збільшує значення згинальних моментів. В якості граничного стану стержня по непридатності до експлуатації приймається досягання в найбільш напруженому перерізі граничної пластичної деформації при визначенні зусиль по деформованій схемі.

При розрахунку міцності бісталевих конструкцій використовується наступний критерій міцності - обмеження пластичної складової інтенсивності деформації [1] величиною $\varepsilon_{ip,lim}$. Даний критерій значно розширює область конструкцій, які розраховуються при роботі матеріалу за межами пружності.

В роботі пропонується слідуючий підхід до вирішення задачі розрахунку міцності стиснуто (розтягнуто) - зігнутих бісталевих стержнів. Виходячи із геометричних розмірів стержня і діючих сил, була побудована математична модель стержня. Потім на ПЕОМ з заданою наперед точністю проводився розрахунок цієї моделі з послідуною зміною стріли прогину стержня, доки він не займав рівновісного положення в залежності від розмірів і діючих навантажень.

В результаті розрахунків з врахуванням деформованої схеми одержується еюра згинальних моментів, коректуючи коефіцієнти ν і величини прогинів по всій довжині стержня. Коефіцієнти ν використовуються в доповнення до формули перевірки міцності з врахуванням деформованої схеми [2]

$$\frac{N}{A_F + A_2 \cdot \frac{R_W}{R_F}} \pm \frac{M_X \nu}{C_{NX} \cdot I_X} \leq R_F \cdot \gamma_C \quad (1)$$

Для одержання коректуючих коефіцієнтів ν у формулі (1) необхідно використовувати точну криву взаємодії згинальних моментів і поздовжніх зусиль.

Для стержня з відомими геометричними розмірами, заданою поздовжньою силою, діаграмою роботи матеріалу і схемою навантаження, потрібно розрахувати з врахуванням деформованої схеми максимальну величину поперечного навантаження, при якому в найбільш напруженому перерізі досягаються граничні пластичні деформації. Для чисельного визначення в найбільш напруженому перерізі максимальної величини поперечного навантаження вихідна недеформована вісь стержня розбивається на деяке число відрізків.

Для побудови пружньо-пластичної епюри нормальних напруг і знаходження величини згинального моменту в кожному перерізі по краям вказаних відрізків, приймаються наступні основні припущення розрахунку бісталевих конструкцій в області обмежених пластичних деформацій:

- деформаційна теорія пластичності;
- енергетична умова текучості;
- ідеалізована діаграма Прандтля;
- гіпотеза плоских перерізів;
- зберігання при роботі перерізу за межами пружності розподілу дотичних напруг, одержаних із розрахунку в межах пружності;
- нехтування товщинами поллок.

З врахуванням указаних припущень, а також при заданих розмірах стержня, величині поздовжньої сили і схеми навантаження розроблено алгоритм розрахунку міцності стиснуто (розтягнуто) - зігнутих моно- та бісталевих стержнів симетричного та асиметричного перерізу з врахуванням деформованої схеми по критерію обмежених пластичних деформацій.

Розглянемо алгоритм розрахунку бісталевих стержнів асиметричного перерізу:

1. У вихідних даних необхідно задати:

- довжину стержня l ;
- висоту перерізу стержня H ;
- число $m = 2n$ розбиттів вісі стержня на відрізки для дискретного розрахунку;
- площі поллок A_1 , A_3 і площу стінки A_2 перерізу;
- розрахункові опори матеріалу стінки R_W та поллок R_F ;
- граничну величину пластичної деформації $\varepsilon_{ip,lim}$;
- величину поздовжньої сили N ;
- схему навантаження стержня з вказівкою величини навантаження;

- умову закріплення стержня на кінцях.

Розрахунок виконується ітераційним методом.

2. Для побудови вихідної епюри згинальних моментів, із пружньо-пластичного розрахунку перерізу стержня при заданій силі N , визначається максимальний згинальний момент M_{lim} в найбільш навантаженому перерізі бісталевого стержня, в якому величина пластичних деформацій приймає граничне значення $\varepsilon_{ip,lim}$. Для визначення максимального згинального моменту M_{lim} скористаємось характерними випадками пружньо-пластичного розрахунку перерізу стержня для оберненої задачі. На першому кроці ітераційного процесу шукана епюра згинальних моментів по деформованій схемі M_{di} покладається рівною граничній епюрі моментів M , визначеній за недеформованою схемою, при умові, що $M^{max} = M_{lim}$.

3. Визначаються перерізи, в яких величина згинального моменту M_{di} перевищує значення найбільшого моменту M_{SN} , обчисленого в межах пружності при дії сили N

$$M_{SN} < M_{di} < M_{lim}, \quad (2)$$

де i - номер перерізу стержня при роботі матеріалу в області обмежених пластичних деформацій. Потім в кожному такому перерізі ітераційними методами, викладеними в [2], будується епюра нормальних напруг σ_i , з врахуванням усіх можливих при рішенні прямої задачі характерних випадків, яка задовольняє з необхідною точністю умовам рівноваги з заданою поздовжньою силою N і згинальним моментом M_{di} у відповідному i -м перерізі в якому має місце текучість матеріалу.

Для побудови вказаних епюр нормальних напруг:

вибирається відповідна гранична епюра нормальних напруг;

на першому кроці ітераційного процесу покладається, що величина $\varepsilon_{ip}^{(1)} = \frac{\varepsilon_{ip,lim}}{2}$ є відомою і розв'язується обернена задача, по ній знаходиться згинальний момент M_{ip} , який на кожному кроці послідовних наближень порівнюється з відповідним значенням дійсного моменту M_{di} . У випадку, коли $M_{di} > M_{ip}$ величина пластичних деформацій $\varepsilon_{ip}^{(i)}$ в наступній ітерації змінюється в сторону збільшення, якщо ж $M_{di} < M_{ip}$ - то в сторону зменшення. Ітераційний процес ділення відрізка пополам закінчується при досяганні необхідної точності.

4. Використовуючи епюри нормальних напруг в кожному i -тому перерізі, затронутому текучістю матеріалу, визначаються повні кривизни

$$\chi_i = \frac{\varepsilon_{Hi} - \varepsilon_{Bi}}{H}, \quad (3)$$

де ε_{Hi} і ε_{Bi} - крайові відносні деформації, відповідно знизу і зверху перерізу, взяті зі своїми знаками. При роботі матеріалу стержня в межах пружності (тобто при $M_{di} \leq M_{SN}$) повна кривизна перерізу визначається за формулою

$$\chi_i = \frac{M_{di}}{E \cdot I}, \quad (4)$$

де E - модуль пружності; I - момент інерції.

5. Обчислюються по Мору величини повних прогинів y_i ($i = 1, 2, \dots, n-1$) [3]

$$y_i = \int_0^l \bar{M}_i \chi dl \quad (5)$$

де $\bar{M}_i$ - епюра згинального моменту від одиничного навантаження, прикладена в розглядуваному i -тому перерізі стержня по напрямку шуканого прогину. Можливість застосування методу Мора забезпечується збереженням гіпотези плоских перерізів і визначенням кривизни виходячи з пружного ядра. Вказаний в (5) інтеграл обчислюється наближено за допомогою формули Сімпсона, яка з урахуванням того, що $\bar{M}_{i,0} = \bar{M}_{i,m} = 0$ дає наступний вираз для обчислення повних прогинів [4].

$$y_i = \frac{2\Delta l}{3} \left(\sum_{k=1}^{n-1} \bar{M}_{i,2k} \cdot \chi_{2k} + 2 \sum_{k=1}^n \bar{M}_{i,2k-1} \cdot \chi_{2k-1} \right), \quad (6)$$

$$\Delta l = \frac{l}{m} \quad (m = 2n); \quad i = 1, 2, \dots, m-1 \quad (y_0 = y_m = 0).$$

6. Вносяться зміни в вид попередньої епюри згинальних моментів $M_{d(k-1)}$ (k -номер ітерації) з використанням ефективного методу послідовних наближень - поновлення граничної величини пластичних деформацій [5] на кожному кроці ітераційного процесу, який зводиться до вимоги, щоб в найбільш навантаженому перерізі стержня згинальний момент $M_{d(k)}^{\max}$, визначений з врахуванням деформованої схеми дорівнював би граничному моменту M_{lim} .

Відповідні епюри згинальних моментів для різних випадків приведені в [2]. Основною перевагою метода поновлення граничної величини $\varepsilon_{ip,lim}$ є забезпечення

збіжності процесу розрахунку за межами пружності при значному зменшенні кількості необхідних ітерацій (в розглянутих прикладах збіжність обчислювального процесу забезпечувалась при виконанні 3-4 циклів), за рахунок того, що на кожному кроці послідовних наближень створюється стан стержня близький до остаточного.

При заданих розмірах стержня поновлення величини $\varepsilon_{ip,lim}$ здійснюється за рахунок зміни значення шуканого граничного навантаження при визначенні зусиль за деформованою схемою, а це викликає за собою зміну епюри згинальних моментів M_{pi} від поперечної сили. Максимальний згинальний момент від поперечної сили M_p^{max} в найбільш навантаженому перерізі стержня знаходиться таким чином

$$M_p^{max} = M_d^{max} + N \cdot y^* \quad (7)$$

При цьому y^* - прогин в найбільш навантаженому перерізі (якщо посередині стержня, то $y^* = y^{max}$) і y^* приймається додатнім, якщо стержень згинається вправо (тобто по напрямку дії поперечних навантажень), інакше прогин y^* - від'ємний. У формулі (7) і далі значення поздовжньої сили N береться зі своїм знаком, тобто значення стискувочої поздовжньої сили береться зі знаком "мінус", а розтягучої - зі знаком "плюс".

По знайденому значенні M_p^{max} будується вся епюра M_{pi} від поперечних навантажень, звідки і одержується епюра згинальних моментів M_{di} , визначена з врахуванням деформованої схеми

$$M_{di} = M_{pi} - M_{ni}, \quad (8)$$

тобто результуюча епюра згинальних моментів M_{di} з врахуванням діючих навантажень є сумою епюр згинальних моментів від зосереджених навантажень M_{pi} і моментів

$M_{ni} = N \cdot y_i$, які виникають від поздовжньої сили внаслідок геометричної нелінійності навантаженого стержня.

7. Виконується порівняння з заданою точністю δ відносної різниці двох наближень максимальних прогинів, і розрахунок повторюється, починаючи з п.3 тих пір, поки не буде виконуватись нерівність

$$\left| \frac{Y_{(k)}^{max} - Y_{(k-1)}^{max}}{Y_{(k)}^{max}} \right| < \delta, \quad (9)$$

де $k, k-1$ - номери відповідно останньої та передостанньої ітерації.

8. Після завершення ітераційного процесу обчислюються коефіцієнти ν як відношення найбільшого згинального моменту $M_d^{\max}$, визначеного з врахуванням деформованої схеми при обмежених пластичних деформаціях до відповідного згинального моменту $M^{\max}$ від аналогічного навантаження по недеформованій схемі

$$\nu = \frac{M_d^{\max}}{M^{\max}}. \quad (10)$$

Так як $M_d^{\max} = M_{\text{lim}}$ і $M^{\max} = M_d^{\max} + N \cdot y^*$ (y^* – величина прогину в найбільш навантаженому перерізі), то з формули (10) випливає, що коректуючи коефіцієнти $\nu > 1$ при стиску (в цьому випадку $M^{\max} < M_d^{\max}$) і $\nu < 1$ при розтягу ($M^{\max} > M_d^{\max}$).

9. Виконується друк отриманих результатів. Запропонований алгоритм дозволяє розраховувати не тільки бі-сталеві стержні асиметричного перерізу. При необхідності розрахунку бісталевих симетричного перерізу у вхідних даних площі полук задаються однаковими, тобто $A_1 = A_3$. Для розрахунку моносталевого стержня асиметричного перерізу вводять розрахункові опори $R_F = R_W$. При виконанні розрахунку моносталевих стержнів симетричного перерізу приймають $A_1 = A_3$ та $R_F = R_W$.

Даний алгоритм реалізований на алгоритмічній мові СІ на ПЕОМ. В результаті розрахунку складені таблиці коректуючих коефіцієнтів ν до формул пружньо-пластичного розрахунку міцності по критерію обмежених граничних деформацій, отриманих раніше без врахування деформованої схеми.

За запропонованим алгоритмом розраховувались моно- та бісталеві стержні симетричного та асиметричного перерізу довжиною $l = 12$ м з різними схемами навантаження при величині граничних деформацій $\varepsilon_{ip, \text{lim}} = 0,002$.

Результати проведеного розрахунку систематизовані в таблиці 1, в якій використовуються наступні позначення:

- значення стискуючої поздовжньої сили N позначено знаком "-", розтягуючої сили N – знаком "+";
- моносталеві стержні позначено буквою "М", бісталеві – буквою "Б";
- вид перерізу стержня (симетричний чи асиметричний)

задається відношеннями $\frac{A_2}{A_1}$ і $\frac{A_3}{A_1}$;

- величина поздовжньої сили N вказана співвідношенням

$$\frac{N}{N_{lim}}, \text{ де } N_{lim} = (A_1 + A_3) \cdot R_F + A_2 \cdot R_W.$$

Таблиця 1

Коректуючи коефіцієнти ν для моно- та бісталевих стержнів симетричного та асиметричного перерізу

Схема навантаження	N	М / Б	$\frac{A_2}{A_1}$	$\frac{A_3}{A_1}$	N/N_{lim}					
					0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,6
1 сила	-	М	1	1	1,010	1,016	1,026	1,035	1,045	1,057
	-	М	1	0,5	1,009	1,017	1,028	1,038	1,050	1,074
	-	Б	1	1	1,010	1,021	1,032	1,044	1,056	1,070
	-	Б	1	0,5	1,012	1,024	1,035	1,048	1,062	1,083
	+	М	1	1	0,992	0,984	0,977	0,968	0,960	0,951
	+	М	1	0,5	0,991	0,981	0,973	0,962	0,952	0,943
	+	Б	1	1	0,990	0,979	0,970	0,961	0,951	0,941
	+	Б	1	0,5	0,989	0,978	0,966	0,955	0,944	0,932
2 сили	-	М	1	1	1,015	1,030	1,048	1,070	1,095	1,127
	-	М	1	0,5	1,017	1,041	1,055	1,072	1,099	1,130
	-	Б	1	1	1,016	1,034	1,053	1,074	1,098	1,125
	-	Б	1	0,5	1,018	1,038	1,055	1,078	1,101	1,119
	+	М	1	1	0,984	0,971	0,954	0,935	0,912	0,879
	+	М	1	0,5	0,984	0,966	0,947	0,924	0,898	0,865
	+	Б	1	1	0,984	0,966	0,951	0,931	0,907	0,870
	+	Б	1	0,5	0,981	0,962	0,943	0,918	0,885	0,855
Рівно- мірне наванта- ження	-	М	1	1	1,012	1,027	1,040	1,056	1,075	1,100
	-	М	1	0,5	1,013	1,029	1,042	1,062	1,082	1,104
	-	Б	1	1	1,014	1,029	1,045	1,063	1,081	1,101
	-	Б	1	0,5	1,016	1,032	1,048	1,067	1,087	1,114
	+	М	1	1	0,999	0,976	0,962	0,949	0,933	0,914
	+	М	1	0,5	0,986	0,972	0,957	0,941	0,922	0,899
	+	Б	1	1	0,986	0,973	0,959	0,944	0,929	0,901
	+	Б	1	1	0,984	0,968	0,952	0,935	0,918	0,898

Із приведеної таблиці коефіцієнтів ν , обчислених для граничної величини пластичних деформацій $\varepsilon_{ip,lim} = 0,002$ видно, що врахування деформованої схеми суттєво впливає на величину згинальних моментів, порівняно з розрахунками, виконаними по недеформованій схемі.

Таким чином, при стиску врахування деформованої схеми дозволяє обґрунтовано збільшити надійність і

рівноміцність конструкцій; при розтягу врахування деформованої схеми дозволяє отримати економію сталі. Тому вплив деформованої схеми повинен бути врахований при проектуванні конструкцій.

Література

1. Рекомендации по расчету элементов стальных конструкций на прочность по критерию предельных пластических деформаций. - М.: ЦНИИпроектстальконструкция, 1980, с.3-13.

2. Шибанин В.С. Прочность изгибаемых стальных стержневых конструкций при учете физической и геометрической нелинейности в области ограниченных пластических деформаций. Докторская диссертация, Одесса - 1993.

3. Щербина Н.И. Определение прогибов в стальных балках при подвижных нагрузках в области малых пластических деформаций. - Известие вузов. Строительство и архитектура, 1978, N 4, с.14-19.

4. Веремеенко Н.А. Прочность сжато-изогнутых и растянуто-изогнутых стальных стержней при ограниченных пластических деформациях. Кандидатская диссертация, Одесса - 1987.

5. Чернов Н.Л. Расчет стальных изгибаемых конструкций способом последовательного возобновления ограниченных пластических деформаций. - Известия вузов. Строительство и архитектура, 1985, N 9, с.17-21.